

SÖZCÜK TÜRLERİ

Sözcükler tür bakımından temelde iki ana gruba ve sekiz ayrı türe ayrılır:

a. **İsim soylu sözcükler** : İsim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç ve ünlemler

b. **Fiiller soylu sözcükler** : Fiiller

İSİM (AD)

Varlıkları, kavramları karşılayan sözcüklerdir.

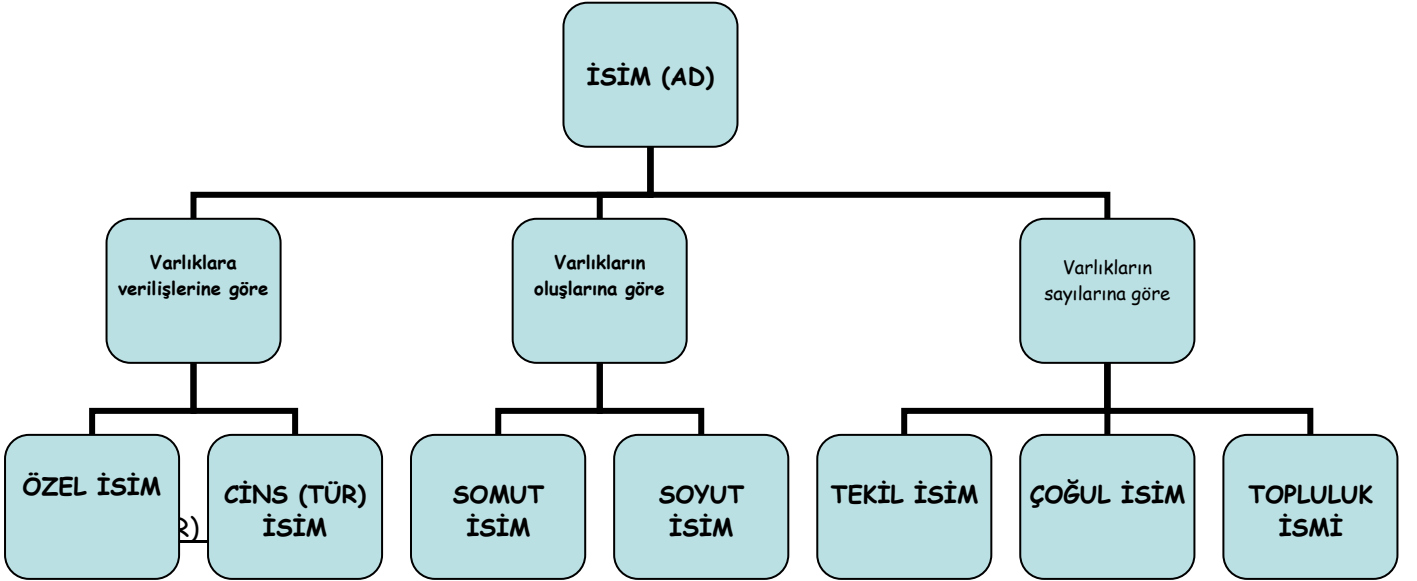

İsimlerle, karşıladıkları kavram ve nesnelere arasında çok sıkı bir ilgi vardır. Bunlar daima birbirlerini çağrıştırır.

Örneğin "kitap" sözü aklımızda hemen varlık olarak "kitap" nesnesini canlandırır. Ya da bir kitabı gördüğümüzde zihnimize hemen onu karşılayan isim gelir.

Kavramlar için ise bu kadar belirgin bir ilişkinin varlığını söyleyemeyiz. Örneğin "dert" dediğinde aklımızda bir nesne canlanmaz; ancak bunun insanı sıkıntıya sokan bir durum olduğu zihnimizde belirir.

Şimdi isim çeşitlerini görelim.

Aynı türden varlıkları karşılayan isimlerdir. Bu varlıkların benzerleri etrafta çoktur:

"Ağaç, çiçek, kitap, ev, okul, insan, ders..."

2. ÖZEL İSİM

Tek olan, tam bir benzeri bulunmayan varlıkları karşılayan isimlerdir.

Balıkesir, Çukurova, Alpler gibi yer adları,

Yunus, Serpil, Recep gibi kişi adları,

Türkiye, Portekiz, Hollanda gibi ülke adları,

Günün Ötesi, Kiralık Konak, Türk Edebiyatı, Hürriyet gibi kitap, dergi, gazete adları,

Bilkent Üniversitesi, Yeşilay, Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi kurum adları,

Türkçe, Almanca, Rusça gibi dil adları,

İslâmiyet, Ortodoks, Yahudilik gibi din adları,

Boncuk, Tekir, Yumak gibi hayvanlara verilen adlar özel isimdir.

3. TEKİL İSİM

Sayıda tek bir varlığı karşılayan isimlere **tekil isim** denir.

Bunlar "kitap, çocuk, şiir, bilgisayar..." gibi bir varlığı karşılayan isimlerdir.

4. ÇOĞUL İSİM

Sayıda birden çok varlığı karşılayan isimlerdir. Çoğul isimler, "-ler, -lar" eki getirilerek yapılır.

"Kitaplar, çocuklar, şiirler, bilgisayarlar..." isimleri çoğul isimlerdir.

NOT: Çoğul ekleri, eklendiği sözcüğü çoğul yapmakla kalmaz.

Ona başka anlamlar da katar.

Bu anlamlar şunlardır:

- Abartma anlamı:** Çocuk ateşler içinde yanıyordu.
- Teklik anlamı:** İkisi de okulun kapısında annelerini bekliyorlardı.
- Aşağı - yukarı anlamı:** Sizi arayan 10 yaşlarında bir çocuktü.
- Aile anlamı:** Akşama Fatmalar bize gelecek.
- Saygı anlamı:** Öğretmen Hanımlar, içeride oturuyorlar.
- Benzerlik anlamı:** Mustafa Kemaller tükenmez.

5. TOPLULUK İSMİ

Yapıca tekil olduğu hâlde, yani çoğul eki almadığı halde birden çok varlığı karşılayan isimlere topluluk ismi denir.

"*Toplum, halk, millet, ordu, bölük, sürü...*" sözcükleri birer topluluk adıdır.

Topluluk isimleri de çoğul eki alabilir. Bu durumda grupların çoğulu bildirilmiş olur. Örneğin,

"*Ordular ilk hedefiniz Akdeniz!*" cümlesinde "ordu" topluluk ismi çoğul eki almıştır. Burada ordunun birden fazla olduğu anlatılmak istenmiştir.

6. SOMUT (MADDE) İSİM

Duyu organlarımız ile algılanan isimlere **somut isim** denir.

"*Kitap, masa, insan, ışık...*" beş duyumuzdan biri ile algılanan somut isimlerdir.

7. SOYUT (MANA) İSİM

Duyu organlarımız ile algılanamayan, ama varlığına inandığımız isimlerdir.

"*Neşe, özlem, sevgi, korku...*" duyu organlarımız ile algılanamayan soyut isimlerdir.

ETKİNLİK

Örneğe uygun olarak aşağıdaki isimlerin özelliklerini belirtiniz.

İSİMLER	Özel	Cins	Somut	Soyut	Tekil	Çoğul	Topluluk
meclis		X	X				X
ordu							
bilgin							
üzüntü							
sular							
Karadeniz							
Atatürk							
dereler							
soğuk							
ordu							
balıklar							
teğmen							
halı							
Ayşe							

İSMİN HALLERİ

İsimler, cümlede görev alırken **yalın**, **-i**, **-e**, **-de**, **-den** eklerinden birini alarak kullanılır. Buna "İsmi Halleri" denir. **Ev**, **ev-i**, **ev-e**, **ev-de**, **ev-den**.

- Hal ekleri, ünlü uyumları ve ünsüzlerin benzeşmesi kurallarına göre değişebilir. -ı/-i/-u/-ü veya -a/-e, -dan/-den/-tan/-ten, -da/-de/-ta/-te olabilir.

1. ETKİNLİK

Okul tatil olur olmaz Evren, **eve** koştu. Annesi, **elinde karne** ile gelen oğlunu **uzaktan** görmüştü. Sınıfını geçtiği belliydi. Uçarcasına geliyordu. **Onu** hiç bu kadar neşeli görmemişti.

Anne hemen **pencereyi** açtı. Bağırıldı:

— Yavaş ol, düşeceksin!

Evren annesini görür görmez, gülümsemesi daha da arttı. **Uzaktan karneyi** gösterdi:

— **Sınıfı** geçtim anne! Hem de pekiyi ile...

Evren biraz sonra **evdeydi**. Annesi oğlunu kucakladı.

— Ver bakayım.

— Al anne bak, hem de pekiyi ile

Anne **karneye** baktı.

— Geçekten de pekiyi ile **sınıfı** geçmişsin. Aferin **oğluma!** Gel **seni** bir güzel öpeyim.

Annesi **Evren'i yanaklarından** öptü.

(...)

ADNAN ÇAKMAKÇIOĞLU
Ne Olmayı İstiyorsun?

Metindeki kelimeleri aldıkları eklere göre sınıflandırınız. Bu sınıflandırmayı kelimelerin yalın hâliyle karşılaştırınız.

Kelimelerin Yalın hâlleri	"-i" eki alan kelimeler	"-e" eki alan kelimeler	"-de" eki alan kelimeler	"-den" eki alan kelimeler

2. ETKİNLİK

Aşağıdaki tabloda verilen boşluklara ismin diğer hâllerini de yazınız.

YALIN DURUM	... HÂLİ	... HÂLİ	... HÂLİ	... HÂLİ
ateş				
		kiraza		
			evde	
	gözü			
		kitaba		
				güzelden
kâğıt				
			sözlükte	
	masayı			
				Ayşe'den
	üzümü			
kalem				
		yüzüğe		
			başta	
				gölden
		cetvele		
bahar				
	parmağı			
				sütten
		gözlüğe		
Işık				
	televizyonu			
perde				
	kitabı			

İSİM TAMLAMALARI

İki ya da daha çok ismin belirli kurallar içinde bir araya gelmesiyle oluşan sözcük öbeklerine "isim tamlaması" denir.

Tamlamanın ilk sözcüğü **tamlayan**, ikinci sözcüğü ise **tamlanan** adını alır.

Bahçe **duvar-ı**

Tamlayan tamlanan

Tahta **kaşık**

Tamlayan tamlanan

ÖZELLİKLER:

1. İsim tamlamalarında "in" **tamlayan eki**, "i" **tamlanan eki** adını alır.
2. Bu ekler, büyük ünlü uyumu nedeniyle "-ın / -un / -ün" biçimlerine girerler.
3. Sonu ünlü ile biten isimlere getirilen "-in" tamlayan eki "-n" kaynaştırma harfini, "-i" tamlanan eki de "s" kaynaştırma harfini alır.

Pencere-n-in perde-s-i

4. "Su" ve "Ne" sözcüklerinde tamlayanın kaynaştırma harfi "y" olur.

Su-y-un tad-ı. Ne-y-in nes-i.

1. TAKISIZ İSİM TAMLAMASI

Sözcüklere tamlama ekleri getirilmeden yapılır. Tamlayan da tamlanan da **ek almaz**. Bu tamlamayı oluşturan sözcükler tamlananın **neden yapıldığını** ya da **neye benzediğini** anlatır.

- Takısız isim tamlamasıyla sıfat tamlamalarını karıştırmamak gerekir. Takısız isim tamlamalarında:

a) Bir şeyin neyden yapıldığını gösterir.

"Boynunda altın kolye vardı."

cümlesindeki "altın kolye" sözü kolyenin altından yapıldığını gösterir.

"Cam vazo, çelik tencere, deri mont" tamlamaları da bunlara örnektir.

b) Bir şeyin neye benzediğini bildirir.

"Altın saçları rüzgârda dalgaları."

cümlesinde "altın saç" takısız isim tamlamasıdır. Bu tamlamada "saçlar" altına benzetilmiştir.

"Gül yanak, zeytin göz, tilki Rıfkı..."

gibi tamlamalar takısız isim tamlamasıdır.

*Takısız isim tamlamalarının karşıtı yoktur ama sıfat tamlamalarının karşıtı vardır.

güzel çocuk x çirkin çocuk
cam kavanoz, (karşıtı yok)

2. BELİRTİLİ İSİM TAMLAMASI

Tamlayanın da, tamlananın ek aldığı tamlamadır.

Öğretmen-in kalem-i ad tamlamasında, kalemin belli bir öğretmene ait olduğu anlaşılıyor.

Oysa Öğretmen kalemi denilseydi, tamlayan öğe herhangi bir öğretmeni göstermiş olurdu.

Kurd-un yuva-s-ı,

hoca-n-ın ev-i,

soba-n-ın boru-s-u.

- "Evin kapısı açık kalmış."
- "Kerem'in mavi gömleği güzelmiş."
- Resimlerin birini de ben alayım."

3. BELİRTİSİZ İSİM TAMLAMASI

Yalnızca tamlamanın ek almasıyla oluşan isim tamlamasıdır.

Köy ev-i tamlamasında köy sözcüğü herhangi bir köyü anlatır. Bu köy söz söyleyen kişi tarafından bilinen, nitelikleri belli bir köy değildir. Herhangi bir köydür.

Ayı in-i,

baba ocağ-ı,

kapak resm-i,

kalem kutu-s-u,

okul müdür-ü...

- Çocuk elbisesi alacağız."
- "El yazması kitaplar şimdi çok değerli."

4. ZİNCİRLEME İSİM TAMLAMASI

Tamlayanı ya da tamlananı kendi içinde ad tamlaması özelliği gösteren tamlamadır. Bu tür ad tamlamasında en az üç tane isim bulunması gerekir.

Sınıfın çöp tenekesi

Yaz bulutunun gölgesi

Tamlayan tamlanan

Zincirleme isim tamlaması

- Macera romanlarının okuyucusu çoktur."
- "Saka kuşunun ötüşü çok hoştu."

ÇALIŞMA KAĞIDI

İSİM TAMLAMALARI

*çantanın anahtarı

*yolun kenarı

*kağıt mendil

*taş duvarın üstü

*güneş gözlüğü

*kömür göz

*boğazın suları

* köylülerin el emeği

* şehrin havasının kirliliği

*taş duvar

* arabanın sahibi

* Türkçe kitabı

*el emeği

*evin güzelliği

*tahta kapının kenarı

* şehrin akmayan suları

* gül bahçesi

* ipek gömlek

*işin başı

*devlet memuru

*arслан adam

* adamın birisi

* demir yumruk

*benim adım

Yukarıdaki isim tamlamalarını aşağıdaki kutulara türlerine göre doğru bir şekilde yerleştiriniz.

BELİRTİLİ İSİM
TAMLAMASI

BELİRTİSİZ İSİM
TAMLAMASI

TAKISIZ İSİM TAMLAMASI

ZİNCİRLEME İSİM
TAMLAMASI

Aşağıdaki cümlelerdeki altı çizili isim tamlamalarının çeşidini yazınız.

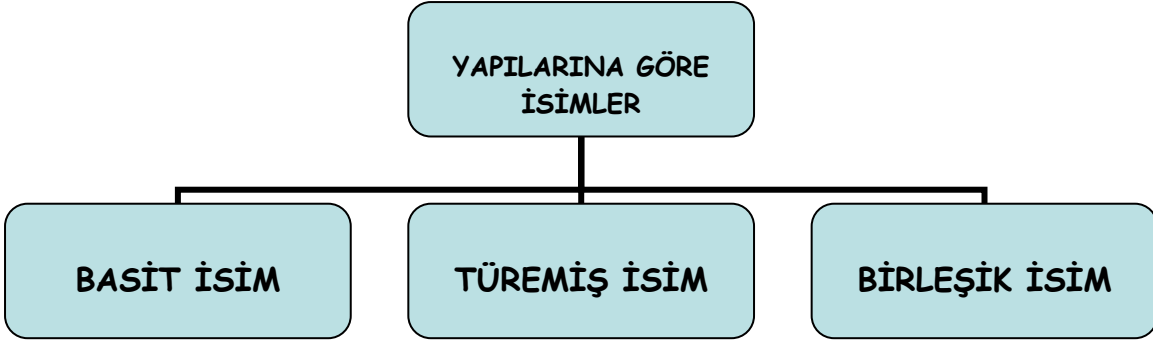
1. Kapının sesine çocuklar uyandı.
2. Türkçe dersine severek çalışıyor.
3. Karanlığın sonunda küçük bir ışık vardı.
4. Annesinin sözünü dinlemeyince hastalandı.
5. Kapalı panjurların ardından bir gitar sesi geliyordu.
6. Evin balkonunu çiçek bahçesine çevirmişti.
7. Teyzemin oğlu _____ dün askerden döndü.
8. Dün tanıştığımız arkadaşın adını unuttum.
9. Onun elbisesinin kumaşından benim de bluzüm var
10. Halının deseninin güzelliği herkesin dikkatini çekti.
11. Porselen vazoyu kıran kediyi annem kapının önüne koydu.

Aşağıdaki boşluklara tamlama ekleri yazarak belirtili isim tamlamaları yapınız.

- 1- Ahmet Bey..... oğul..... bizim sınıfta.
- 2- Onlar..... sokak..... o kadar güzel ki...
- 3- Dost..... söz..... de gülü de bazen insanı kırar.
- 4- Eylül..... dört..... okulların açılma günü.
- 5- Kış.... orta.... geldi işte.
- 6- "Su..... renk..... var mıdır?" diye sordu öğretmenimiz.
- 7- Yazar..... kitap.... beklenen ilgiyi gördü.
- 8- Zonguldak..... kömür..... halk arasında "kara elmas" diye anılır.
- 9- Anneler..... sabır..... biz çocukları şaşırtacak kadar çoktur.
- 10- Seksen beşindeki yazar, anılarında "Yaşlılık..... tat..... bir başka." diyor.

Aşağıdaki boşluklara önce tamlama eklerini, sonra da gerekli hâl eklerini getiriniz.

- 1- Yalancı Çoban..... sözler..... artık hiç kimse inanmıyormuş.
- 2- O..... resim..... bana ver.
- 3- Oda..... pencere..... dışarıya bakıyorum.
- 4- Ayten, seni okul.....kapı..... bekliyorum.
- 5- Kitaplarını Ayşe..... dolap..... koyabilirsin.
- 6- Çocuklar okul..... bahçe..... oynuyorlar.
- 7- Bu soru..... cevap..... bilmiyorum.
- 8- Öğretmen..... soru..... anlamadım.
- 9- Misafirler siz..... oda..... kalacaklar.
- 10- Sen..... gözlük..... yatağın altında buldum.
- 11- Yazar..... ilk roman..... hiç beğenmemiştim.
- 12- Ben..... kalp..... kırdın.
- 13- Soruya yanlış cevap verdiğimizizi öğretmen..... bakışlar..... anladık.
- 14- Ödevler..... hep..... yapamadın mı?
- 15- Derse geç kalan öğrenci, sınıf..... kapı..... üç kez vurdu.

1. BASİT YAPILI İSİMLER:

Yapım eki almamış, başka bir isimle birleşmemiş kök durumundaki isimlere basit yapılı isimler denir.

ÖRNEK: Defter, kalem, kürek, balta...

NOT: Kök durumundaki isimler çekim eki alırlarsa yine basit yapılı isim olarak kabul edilirler.

ÖRNEK: Defterler, kalemler, kürekte, baltayı...

2. TÜREMİŞ YAPILI İSİMLER:

Yapım eki alarak yeni bir anlam kazanan isimlere türemiş isimler denir.

ÖRNEK: Demirli >>>> kökü (demir)
 Sabunluk >>>> kökü (sabun)
 Sucu >>>> kökü (su)
 Türkçe >>>> kökü (Türk)
 Yurttaş >>>> kökü (yurt)
 Vatandaş >>>> kökü (vatan)
 Balcı >>>> kökü (bal)

- Göz+lük, ye+miş, tuz+luk, bul+uş, diz+gi, görün+t

3. BİLEŞİK YAPILI İSİMLER:

Birden fazla sözcüğün, kendi anlamlarının bir kısmını veya tümünü yitirerek birleşip, kaynaşip, kalıplaşmaları ile oluşan yeni anlamlı isimlere bileşik yapılı isimler denir. Bileşik isimler bitişik yazılır.

ÖRNEK: Anayasa, başöğretmen, havagazı, kabakulak, hanımeli...

Birleşik isimler şu yollarla oluşur:

Biçim Yönünden

a)Yalın durumdaki iki ismin birleşmesiyle oluşur.

Demir-baş, tepe-göz

b)Sıfat Tamlaması Biçiminde

Yeşil-ırmak, boş-boğaz, Ak-deniz

c)Belirtisiz İsim Tamlaması Kuruluşunda

Deniz-altı, ateş-böceği, hanım-eli, arslan-ağzı, kuş-palazı, soy-adi

d)Bir İsimle Bir Fiilden yapılanlar

Gece-kondu, bilgi-sayar, uçak-savar, ateş-kes, imam-bayıldı

e)İki fiilden oluşanlar

Uyur-gezer, kaptı-kaçtı, dedi-kodu, biçer-döver, gel-git

f)Ses düşmesi yoluyla oluşanlar

Pazartesi, kahvaltı, sütlâç

Anlam Yönünden

a)Her iki sözcük de gerçek anlamını korur.

Toplum-bilim, kara-biber

b)İlk sözcük gerçek anlamını yitirir.

Atlı-karınca

c)Her iki sözcük de gerçek anlamını yitirir.

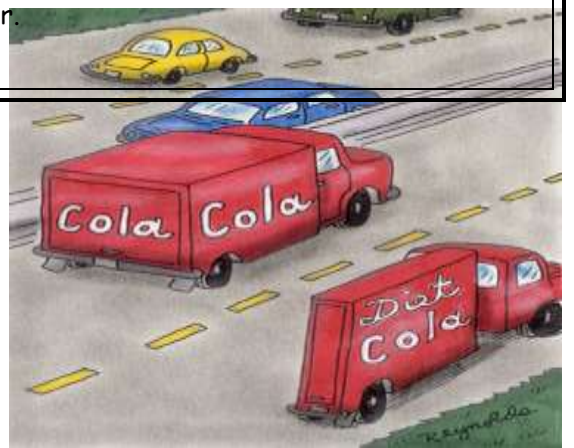
Demir-baş, su-çiçeği, boş-boğaz

İSİMLERDE KÜÇÜLTME

-cik, -cek, -ceğiz, -imsi, ekleriyle isimlere küçültme anlamı verir.

- Anneciğimi* pek çok özledim.(**Sevgi**)
- Kedicik* çok üşümüştü.(**Acıma**)
- Karşıda bir *tepecik* vardı.(**Küçültme**)
- Bir *liracık* versen ne olur!(**Azımsama**)
- Yavrucak* şaşkın şaşkın bakıyordu.(**Acıma**)
- Büyücek* bir binanın önünde durdu.(**Küçültme**)
- Kadıncağz* ne kadar çaresiz !(**Acıma**)
- Yeşilimsi* bir kazak aldım.(**Benzerlik**)

-cik eki bazen kalıcı isimler de yapar. Bunları küçültme olarak da değerlendiremeyiz.

Gelincik, bademcik, maymuncuk, beyincik...

İSMİN YAPISI

Avcının biri gölün kenarına ağ kurmuş. Ağın içine yivecekler koymuş. O gün hava çok güzelmiş. Ördek, kaz, karatavuk, kuğu gibi pek çok kuş, yemleri yemek için ağın içine girmiş. Avcı kuşları yakalamak için koşmuş. Fakat kuşlar, çok oldukları için ağla birlikte gökyüzüne doğru havalanmışlar. Avcı uçan kuşların peşi sıra koşmaya başlamış.

Bu sırada bir çiftçi tarlasını sürüyormuş. Avcının nefes nefese koştüğünü görünce gülmüş:

-Havada uçan kuşlara mı yetişeceksin? Boş yere kendini yorma, demiş

Avcı:

-Elbette yetişirim. Ağın içinde değişik cinsten kuşlar var. Az sonra her kuş kendi yuvasına doğru uçunca hepsi yere düşer. Ben de onları yakalarım demiş.

Gerçekten de kuşlar ilk şaşkınlık ve korku ile aynı yöne doğru uçmuş, çok geçmeden de kendi yuvalarına gitmek için sağa sola doğru uçmaya başlamış. Böylece birlik bozulmuş ve ağ yere düşmüş. Avcı, hepsini yakalayarak eve götürmüş.

***Hikâyedeki altı çizilmiş isimleri uygun kutulara yerleştirin.

BASİT İSİM

--

TÜREMİŞ İSİM

--

BİRLESİK İSİM

--

BİRLEŞİK İSİMLER ÇALIŞMA KÂĞIDI

B	M	İ	N	S	A	N	O	Ğ	L	U	K	Z	A
V	İ	Y	Ü	Z	Y	I	L	B	C	I	İ	D	E
A	L	L	I	T	U	R	N	A	L	N	R	F	Ğ
T	L	P	G	L	D	Z	K	A	E	B	İ	H	E
A	E	A	J	İ	B	Y	B	D	P	S	H	A	S
N	T	M	K	İ	S	A	K	L	I	K	E	N	T
S	V	U	A	U	L	A	Ş	Ç	T	O	Ş	I	A
E	E	K	R	A	G	Ş	Y	I	Ğ	C	R	M	Ş
V	K	K	R	İ	K	İ	F	A	N	A	I	E	K
E	İ	A	Ç	G	Ö	Z	L	Ü	R	E	K	L	Ö
R	L	L	U	N	A	P	A	R	K	L	N	İ	P
J	İ	E	G	Ö	Z	Y	A	Ş	I	İ	T	Ç	R
Ç	U	K	U	R	O	V	A	Z	A	R	İ	B	Ü

Aşağıdaki birleşik isimleri yukarıdaki tablodan bulunuz.
(Yatay- dikey ya da çapraz dizilmiş olabilirler.)

AKDENİZ
AÇ GÖZLÜ
ALABALIK
ANAFİKİR
BİRAZ
BİLGİSAYAR
ÇUKUROVA
ALLITURNA
KOCAELİ
HANİMELİ
YILBAŞI

GÖZYAŞI
İNSANOĞLU
LUNAPARK
PAMUKKALE
YÜZYIL
TAŞKÖPRÜ
MİLLETVEKİLİ
SAKLİKENT
VATANSEVER
KIRŞEHİR

